

mârced și var. *mârcav* „bolnăvicios, slab“). Pentru temă, care se cunoaște și în forma *jubred*, singura legătură de înrudire ce se oferă e cu apelativul rom. *jubră* „sgaibă, bubă“, cu etimologia limpede: ung. *zsébre* „bubă, bubuliță, sgaibă“ (*DLR* II₂ 40, Drăganu *DR* IX 210), devenit rom. **jibră* > **jâbră* > *jubră*. Derivatul adjectival *jubred*, *șubred* s'a format în rom. după analogia lui *putred*, *muced*, *fraged*, etc., cu sufixul *-ed-* (lat. *-idus*) alăturat și la teme de altă origine decât latină sau romanică: de ex. *suleged* (*Cihac* II 379), *vâlcéd*, probabil ambele de proveniență slavă. Evoluția semantică s'ar explica prin: „bubă-cu bube, bubos, — bolnav, bolnăvicios, — slab, plăpând“, și nu are nimic nefiresc (cf. de ex.: *gingaș* < ung. *gyengés* „slab, firav“), față de schimbările semantice destul de curioase luate de unele împrumuturi de cuvinte în limba română.

ION I. RUSSU

**Nt. Mărăjdia, Măierău, Muierău, Mănerău, Măieruș,
Măriuș, Măgheruș, Monoroștia, Mănărade**

Mărăjdia este numele unei văi și a pârăului ce curge prin ea care izvorăște din muntele *Blidăreii*, la câțiva metri de șoseaua ce duce din Rășinari la stațiunea de munte Păltiniș, și se varsă în Râul Sibiului (Cibin) în comuna Cristian (jud. Sibiu). Pe hărțile militare austriace valea poartă indicația *V. Mărăsdiei* [sic] (*Mengerbach*). Localnicii o numesc *Mărăjdia* sau *Valea Mărăjdiei*.

Numele topice vecine sunt toate clare: *Curmătură, Dea, Iul Cioara, Blidăreii, Wolfstein*¹⁾, *Valea mică, Valea mare-Pârăul Muntelui, Călugărul, Grosul Muierii*, etc. Numai numele de *Mărăjdia* nu poate fi explicat nici din limba română, nici din cea germană.

Terminațiunea *-ăjdia* amintește toponimicul *Răcășdia* (și

¹⁾ Muntele *Wolfstein* e proprietatea satului Cristian; aceasta îi explică numele nemțesc. Românii îi zic *Blidăreii*.

se pronunță în realitate *j*) (ung. *Rakasdia*), numele unui sat din județul Caraș.¹⁾ Etimologia acestuia este ung. **Rakosd* < *rák* „rac“ + suf. -os (*rákos* „cu raci“, cf. numele de sat *Rákos*) > rom. *Rachiș* din județul Turda: cf. și toponimicul românesc *Răcoasa*, jud. Putna) + sufixul local -d. Forma ungurească *Rakasdia*, întrebuițată de autoritățile ungurești în secolele XIX și XX, a fost reprimată dela Români. Aceeași etimologie are și numele de sat din jud. Hunedoara *Răcăștia*; aici s'a păstrat de altfel și forma ungurească *Rakosd*.²⁾

Forma *Mărăjdia* trebuie prin urmare să fi fost la origine tot un derivat unguresc în -os + d dela un apelativ însemnând o plantă, un copac, un animal sau un accident de teren. Apelativul la care m'am gândit este ung. *mogyoró* „alun(ă)“ și anume la o formă veche și dialectală *monyoró*, *monyaró* sau poate chiar **manyaró*. În dicționarul istoric al limbii maghiare redactat de Szarvas și Simonyi (*Magyar nyelvtörténeti szótár*, Budapest 1891, s. v. *mogyoró*) găsim într'adevăr forme de tipul lui *monyaró*, *monyoró*, *magyaró* și *mogyoró*. De asemenea și Szinnyi (*Magyar tájszótár*, Budapest 1893, s. v. *mogyoró*) dă forme dialectale de tipul lui *magyaró* (în Săcuime și în jurul Clujului) și *monyoró*, *monyaró* (în Slavonia și Baranya). E ușor de presupus că, pe lângă *monyoró*, *monyaró*, a existat și forma **manyaró*, căci, întocmai cum formele cu *gy* au în primele două silabe, după dialecte, când doi *o* și când doi *a* (*mogyoró*-*magyaró*), la fel și formele cu *ny* trebuie să aibă, sau să fi avut, când doi *o* (*monyoró*) și când doi *a* (**manyaró*).

Din vechiul *Monyoró*, *Monyaró*, sau **Manyaró* derivă formele românești *Măierău* „sat în jud. Mureș“ (ung. actual *Magya-*

1) Numele de sate de care ne vom ocupa în prezentul articol sunt luate din Moldovan-Togan, *Dicționarul numirilor de localități cu populație română din Transilvania, Banat, Crișana și Maramurăș*, ed. II, Sibiu 1919.

2) Cf. și *Orăștie*, *Orăștia* < ung. **Városd*, **Vársd* (*vár* „cetate“, *város* „localitate cu cetate, oraș“ + suf. -d; numele unguresc actual al Orăștiei este *Szászváros* „orașul săsesc“), *Nădăștia* „numele a trei sate din jud. Hunedoara“ < ung. *Nádasd* (*nád* „trestie“, *nádas* „stufărie“ + suf. -d). Unul dintre aceste trei „*Nădăștii*“ cea din plasa Geoagiu, are numele unguresc reprimat dela Români: *Nădastia*.

ró; Csánki, în *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, V, p. 721, dă pentru acest sat forme ca *Monorou*, 1319 și *Monyurau*, 1319) și *Muerău* „sate în jud. Cluj“ (ung. actual *Magyarókereke*¹⁾; Csánki, *ibid.*, V, p. 385: *Monyorokerek*, 1437; *Monyarokerek*, 1469) și jud. Turda (ung. actual *Magyaróság*²⁾; Csánki, *ibid.*, V, p. 721: *Monyarossag*, 1456). Nazala palatală *n̄* în poziție intervocalică a devenit *i* (*Muerău* se pronunță în realitate *muiĕrău*) atât în elementele latine (*vinea* > **viĕna* > *viĕe*, *vie*), cât și în cele slave (*kladĕna* > **klaĕna* > *claiĕ*) și ungurești (*Aranyos* > *Ariĕș*, *Ariĕș*).³⁾

Forma *monyoró*, *monyaró* sau **manyaró* plus sufixul *-os (-s)* stă la baza toponimicului românesc *Măieruș* „sat în jud. Brașov“ (ung. actual *Szászmagyarós*, nemțește *Nussbach*, traducerea exactă a lui *Magyarós*). Forma populară săsească netradusă a acestuia din urmă, dată de Moldovan-Togan, este *Manyersch* care trebuie explicată tot din **Monyorós*, **Monyarós*, **Manyarós*.⁴⁾

1) Traducerea românească ar fi „Crângul de aluni“. Numele oficial actual este *Alunișu*.

2) Traducerea românească a lui *Magyaróság* ar fi „Aluniș“. Numele oficial actual este *Pădureni*.

3) Satul *Muerău* din jud. Cluj se găsește în plasa *Huedin*; acest toponimic din urmă a avut însuși cândva un *n̄* intervocalic (**Huĕdin* < ung. **Hunyad[in]*, azi [Bánffy]/*hunyad*).

4) Dicționarul lui Moldovan și Togan, p. 108, dă drept formă românească a acestui toponimic forma *Măgheruș*. După cum mă informează colegul D. Macrea, care e originar dintr'un sat vecin, Fântâna, forma populară e *Măieruș*, iar forma *Alun* pe care o dau între paranteze Moldovan și Togan nu e cunoscută de nimeni. Forma *Măgheruș* din acest dicționar trebuie explicată prin tendința pe care au avut-o intelectualii români din Ardealul dinainte de unire de a apropia forma toponimicelor românești de forma oficială (ungurească sau austriacă). V. cele spuse despre toponimicele *Mutnic* în loc de *Mătnic* în DR, X, p. 248, *Musca* în loc de *Măsca* în „Balcania“, VI, p. 503, *Reșița* în loc de *Recița* în DR, VII, p. 175, *Dalboșeț* în loc de *Dălboceț* în DR, VII, p. 176. Astăzi numele oficial al acestui sat este *Măeruș*, deci forma corectă populară, ceea ce dovedește că forma *Alun* dată de Moldovan-Togan nu există pe teren, căci altfel autoritățile românești de după 1918 ar fi adoptat-o.

Pentru formele săsești corespunzătoare lui **Monyorós*, **Monyarós*, **Manyarós*, v. Gustav Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache (Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, Neue Folge, 45. Band, 1929)*, p. 112

De asemenea dela *Monyorós*, *Monyarós*, **Manyarós* trebuie să plecăm și în cazul numelui de sat, din jud. Satu-Mare, *Măriuş* al cărui nume unguresc actual este *Mogyorós*. Din *Monyorós*, *Monyarós*, **Manyarós* (v. Csánki, *ibid.*, I, p. 481: *Monyaros*, 1490) Românii au făcut, înainte de secolul al XVI-lea, **Măneruş*, apoi în cursul secolului al XVI-lea¹⁾, **Măieruş*. În forma aceasta din urmă s'a sincopat e²⁾, iar **Măiruş* a devenit *Măriuş*, prin metateza *yod+r > r+yod*.

În regiunile unde *ń* intervocalic se păstrează (Banat, jud. Hunedoara, v. Pop, *Micul atlas lingvistic român*, partea I, vol. I, harta 90: *Călcăiu*), lui **Monyoró*, **Monyaró*, **Manyaró* îi va corespunde o formă cu *ń*. Astfel în județul Hunedoara, plasa Hunedoara, avem numele de sat *Măniărău*,³⁾ (ung. actual *Magyarosd*; Csánki, *ibid.*, V, p. 113: *Monyorosd*, 1470; *Monyarosd*, 1476). E de observat că însuși numele orașului (după care e numit și județul și plasa) păstrează pe *ń* intervocalic: *Hunedoara* (pronunțat *Huńedoara*) < v. ung. *Hunyadvára*.⁴⁾ Paralelismul este deci perfect: pe de o parte avem satul *Măierău* în plasa *Huńedin* (< v. ung. **Hunyadin*, azi *Hunyadon* „la Huedin“), pe de altă parte *Mănerău* în plasa *Huńedoara* (< v. ung. *Hunyadvára*).

În ce privește pe *ń* intervocalic din *Mănerău*, sat în județul Arad, regiune unde *ń* intervocalic a trecut de mult la *ĩ*, el se explică prin împrumutul relativ recent, după trecerea lui *ń* la *ĩ*. De altfel chiar forma actuală ungurească are *ny* (= *ń*) intervocalic: *Monyoró*.

Formele *Măierău*, *Măieruş*, *Măriuş*, etc., derivate din *Monyoró*, *Monyaró*, **Manyaró*, *Monyorós*, *Monyarós*, **Manyarós*, fac să apară absolut clară etimologia *Mărăjdia* < **Mo(a)-nyo(a)rósdı*⁵⁾ „aluniş“. Stadiile intermediare trebuie să fi fost

¹⁾ Al Rosetti, *Istoria limbii române*, VI, București, 1946, p. 169.

²⁾ E probabil că *e* aton, situat între silaba purtând accentul principal (-*rúş*) și aceea purtând accentul secundar (*Mă-*), a devenit întâi *i*: **Măjirúş*.

³⁾ Forma oficială actuală este *Mănerău*.

⁴⁾ Numele actual unguresc al orașului este *Vajdahunyad*.

⁵⁾ Finalele *-ia*, *-ie* accentuate pe *ĩ* sau pe radical, și *-ea*, *-e*, neaccentuate, ale toponimicelor românești de origine maghiară reprezintă finala veche ungurească *-i*. Cf. *Răcăjdia*, *Orádea*, *Oráde* < ung. **Rákosdi*, **Váradı*.

următoarele: **Mănerăjdia* (înainte de sec. XVI¹⁾) > **Măierăjdia* (sec. XVI) > **Măiărăjdia* > **Mărăjaia* > *Mărăjdia*.

Că etimologia *Mărăjdia* < **Mo(a)nyo(a)rósdí* e cea adevărată, ne-o dovedește și forma săsească a acestui hidronim care, după mărturia hărților militare austriace, este *Mengerbach* (scris și *Menger B.*) Un braț sec al *Mărăjdiei* poartă, pe harta militară austriacă, indicația: *Die alte Menger*. Etimologia lui *Menger* trebuie să fie ung. **Monyoró*, **Monyaró*, **Manyaró*. Gustav Kisch (*loc. cit.*) derivă din ung. *Monyorós* forma săsească *Mangørsch* a numelui satului *Șieu-Măgheruș* (ung. actual *Sajómagyaros*) din jud. Năsăud. E de observat că, în cazul acesta, forma românească e bazată pe forma mai nouă ungurească cu *gy*, nu cu *ny*: *Magyarós*. De asemenea și numele de sat *Măgheruș* (ung. actual *Szászmagyarós*) din județul Târnava-Mică, pentru care Sașii au o formă cu *n* (*ny*): *Maniersch*. Csánki (*ibid.*, V, p. 887) dă și pentru acest toponimic forme cu *ny*: *Monyoros* (1391), *Monyaros* (1435). În sfârșit, tot dela o formă mai nouă cu *gy* derivă numele unui pârâu din jud. Timiș, de lângă satul Jădani, notat pe hărțile militare austriace *Valea Magiarușului*.²⁾ Și aici forma veche a avut *ny*: *Monyaros*, a. 1487, v. Csánki, *op. cit.*, II, p. 51.

Pe *Valea Mărăjdiei* a fost deci în vechime un aluniș. Acesta există de altfel și astăzi. Îl cunosc toți locuitorii din Cristian. Toamna, familii întregi se duc la *Mărăjdia* să-și facă provizii de alune pe iarnă. Iată încă o dovadă că etimologia propusă e cea justă.

Din cele expuse mai sus putem trage următoarele con-

¹⁾ Satul Sibiel apare, în documentele din sec. XV și începutul sec. XVI, sub formele *Zybiniel* (1495), *Zybinyel* (1506), *Sybinyel*, *Sybinel* (1507), v. *Balkan-Archiv*, II, p. 9 și III, p. 139. De asemenea și numele orașului Sbiu (în realitate *Sibiș*) îl păstrează pe *n* intervocalic până în sec. XVI în documentele slave din Muntenia: *СИБИЕНА*, *СИБИНИН*, v. Silviu Dragomir, *Documente nouă privitoare la relațiile Țărilor Românești cu Sibiiul în secolii XV și XVI* (extras din „Anuarul Institutului de Istorie Națională” din Cluj, IV), *passim*.

²⁾ V. Kniezsa, *Erdély viznevei*. Cluj, 1942, p. 36.

cluzii interesând fonetica elementelor maghiare în limba română, fonetica istorică și dialectologia limbii maghiare și istoria colonizărilor din apropierea Văii Mărajdiei:

În elementele maghiare ale limbii române împrumutate înainte de sec. XVI, *ń* intervocalic a devenit *î*, ca în elementele latine și slave. Aceasta, natural, nu e valabil pentru Banat și regiunile limitrofe, unde *ń* romanic s'a menținut până astăzi, deci și *ń* maghiar și slav. Acest *î* s'a păstrat în unele cazuri până astăzi, cu toate că grafia oficială adeseori îl omite (de ex. *Măeruș*). În alte cazuri, prin sincoparea vocalei următoare, *yod* a ajuns în contact cu o consoană (de ex. cu un *r*) cu care a putut schimba locul (de ex. **Măî(e)ruș > *Măîruș > Măriuș*; **Măî(e)răjdia > *Măîrăjdia > *Măriăjdia*). Consoana palatală care a rezultat în urma matatezei lui *yod* a putut apoi să-și piardă elementul palatal (**Măriăjdia > *Mărtăjdia > Mărajdia*). În forma din jud. Satu-Mare *Măriuș* se pare că grupul *r+yod*, foarte instabil, a fost înlocuit prin *r+i* (vocalic), căci *Măriuș* pare a fi pronunțat în trei silabe.

Formele cu *ń* trecut la *î* (care apoi a putut dispărea), ca *Măieruș*, *Mărajdia*, sunt deci împrumuturi mai vechi de cât secolul al XVI-lea în regiunile unde și *ń* romanic și slav a avut aceeași soartă. Că aceste împrumuturi sunt atât de vechi ne-o dovedesc și formele documentare ungurești care până prin secolul al XV-lea au *ny*, pe când cele moderne au *gy*.

Forme ca *Valea Magiarușului* [sic] și *Măgheruș* sunt prin urmare împrumuturi mai nouă. Din nefericire nu cunosc pronunțarea exactă a hidronimicului *Valea Magiarușului*, pentru a putea stabili, dacă ceeace cartografiile au notat *gi* corespunde unui *ž* sau unui *dž* din graiul bănățean. În cazul că pe teren se pronunță *Valea Măžerușului*, trebuie să-i presupunem împrumutul o vechime tot așa de mare ca lui *žingaș* „gingaș“ < ung. *gyengés*, *žulž* „giulgiu“ < ung. *gyolcs*, etc.¹⁾

Se pare că împrumuturile cele mai vechi sunt reprezentate prin toponimicele românești care prezintă forme derivate

¹⁾ Pentru vechimea acestor împrumuturi din limba maghiară, v. Pătruț, DR, X, p. 306 sq.

din forme ungurești având *n* intervocalic în loc de *ny* (ung. mod. *gy*) în cuvântul *mogyoró*.¹⁾ Astfel *Monoroștia*²⁾ din jud. Arad, a cărei formă modernă ungurească e împrumutată dela Români, *Monoroștia*, dar care e atestată în documente sub formele *Monyros* [sic], a. 1350, și *Monyoros*, a. 1515, v. Csánki, *ibid.*, I, p. 775. La fel *Mănărade* (ung. mod. *Monora*), jud. Târnava-Mare, are la bază o formă ungurească **Monodi*. (Scheiner, în *Balkan-Archiv*, II, p. 42, îl derivă din **Monyoród* trecut prin filieră săsească).

Toponimicele românești având la bază ung. *mogyoró* „alun“ au fost prin urmare primite de Români în epoci diferite. Cele mai vechi sunt toponimicele cu *n* ca *Mănărăștia* și *Mănărade*. Apoi cele cu *ń* trecut la *î* (sau dispărut), ca *Măieruș*, *Mărăjdia*. Vechimea împrumuturilor o dovedesc și terminațiunile *-ia*, *-e* ale toponimicelor (*Mănărăștia*, *Mănărade*, *Mărăjdia*) care presupun existența unui *-i* final unguresc. O vechime destul de mare trebuie să aibă și *Valea Magiarușului* în cazul că *gi* corespunde lui *z* bănățean, deci lui *gi* din limba literară. În sfârșit toponimicele având *g* (*ghe*) pentru *gy* unguresc sunt cele mai recente.³⁾

Pentru fonetica istorică și dialectologia maghiară, din forme ca *Mărăjdia* (jud. Sibiu), *Măierău* (jud. Mureș), *Muerău* (jud. Cluj și Turda), *Mueruș* (jud. Brașov), *Măriuș* (jud. Satu-Mare), *Mănerău* (jud. Hunedoara), săs. *Menger* (jud. Sibiu), săs. *Manyersch* (jud. Brașov), săs. *Maniersch* (jud. Târnava-Mică), săs. *Maņgərsch* (jud. Năsăud), trebuie să deducem că în trecut, în graiurile ungurești — astăzi în bună parte dispărute — din județele Hunedoara, Sibiu, Brașov, Târnava-Mică, Mureș, Năsăud, Satu-Mare, Cluj, Turda au fost generale formele *monyoró*, *mönyaró* sau **manyaró* pentru actualele *mogyoró*, *magyaró* „alun“. De altfel documentele dau forme

1) Despre trecerea lui *n* intervocalic la *ny* în limba maghiară, v. Gombocz Zoltán, *Magyar történeli nyelvtan*, II. rész, *Hangtörténet*, ed. II, Budapesta 1926, p. 92 (curs litografiat).

2) Pronunțarea exactă în gura localnicilor este *Mănărăștia*, (Comunicat de Liviu Onu, originar din Lipova.)

3) V. Pătruț, DR, X, p. 308.

cu *ny* pentru aceleași toponimice, cu excepția lui *Mărăjdia* și *Măeruș*, (jud. Brașov), neatestate în documente.

Din numele de origine maghiară, atât la Români, cât și la Sași, a *Mărăjdiei*, trebuie să deducem că în trecut a existat prin apropiere o colonie ungurească — astăzi complet dispărută — (de aceea *Mărăjdia* nici n'are o formă ungurească actuală). Hidronimul *Mărăjdia*, împreună cu toponimicele, hidronimele și oronimele *Șibișel*, afluent al râului Rășinarului = săs. *Schewis* (v. Kniezsa, *op. cit.*, p. 31), *Cisnădie* (v. *Balkan-Archiv*, II, p. 64), *Teiușul* „deal la Vest de Orlat” < ung. *tövis* „spin”, etc., datează poate de pe timpul când Săcuii, în mersul lor spre răsărit, s'au așezat câțva timp pe aceste meleaguri. După părerea unor istorici unguri, Săcuii s'au mutat spre răsărit la venirea Sașilor, adică în a doua jumătate a secolului al XII-lea și începutul secolului al XIII-lea.¹⁾ E probabil că, începând cu sec. XIII, n'a mai rămas populație ungurească prin împrejurimile *Mărăjdiei*, afară de stăpânii feudali ai Orlatului. E deci posibil că hidronimul *Mărăjdia* a fost împrumutat în cursul secolului al XII-lea. Disparația definitivă a lui *-i* final în vechea maghiară s'a întâmplat la începutul sec. XIII (v. Gombocz, *op. cit.*, 69).

Kniezsa²⁾ observă că în cazul toponimicelor duble maghiaro-săsești, Românii au împrumutat de obicei forma ungurească, de ex. *Disznód-Heltau*, rom. *Cisnădie*. Vedem că și în cazul *Mărăjdiei* suntem în prezența aceluiași fenomen: rom. *Mărăjdia* își are obârșia în ung. **Mo(a)nyo(a)rósd* și nu în săs. *Menger* (care la rândul său e tot din maghiară). Explicația acestui fenomen trebuie căutată în faptul că Românii au împrumutat aceste toponimice în epoca de simbioză româno-maghiară din această regiune dinaintea stabilirii Sașilor în Ardeal. De asemenea în cazul toponimicelor duble slavo-maghiare sau chiar triple, slavo-maghiaro-săsești, ca de ex. hidronimul,

¹⁾ V. Kniezsa, *Ungarns Völkerschaften im XI. Jahrhundert*, Budapest 1938, p. 40.

²⁾ *Erdély viznevei. op. cit.*, p. 42.

din vecinătatea Mărăjdiei, slav. *Cernavoda* — ung. *Feketeviz* (apare în documente, azi dispărut) — săs. *Schwartzwasser* (documentar; azi Sașii întrebuințează numai forma românească), faptul că Românii păstrează forma slavă presupune o simbioză slavo-română anterioară venirii Ungurilor.¹⁾

E. PETROVICI

¹⁾ Kniezsa, *loc. cit.*, explică fenomenul prin aceea că, la venirea lor în Ardeal, după Unguri și Sași, la sfârșitul secolului al XII-lea. Românii au mai găsit, la Sud de Mures, Slavi nemaghiarizați dela care au împrumutat toponimicele slave, Slavii fiind mai apropiați de Români din punct de vedere social ca Ungurii. Din aceeași cauză, Românii au împrumutat mai ușor toponimicele dela Unguri decât dela Sași.